

УДК 339.13.017

JEL Classification: F13

Богдан Сидяга

Тернопільський національний технічний університет імені Іван Пулюя,
вул. Руська, 56, м. Тернопіль, 46001, Україна

e-mail: sydbogdan@gmail.com

к.е.н., доц., кафедра державного управління та економіки

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Анотація. Сучасний етап розвитку економіки України диктує нові вимоги та правила до механізмів формування й функціонування торговельних відносин. В умовах невизначеності державою зовнішнього вектора, глобалізації ринку, росту конкуренції в більшості галузей та сфер діяльності, джерелом успішного розвитку торговельного потенціалу є використання сучасних технологій з обладнанням низької енергоємності. Зрозуміло, що для реалізації такого кроку потрібні немалі інвестиції. Зовнішня торгівля традиційно є одним з основних чинників економічної динаміки України. Структура зовнішньої торгівлі дозволяє мати уявлення про конкурентні позиції країни на світових ринках, виявити економічні «ніші», в яких вона є конкурентоспроможною. Отже, стан і розвиток торговельних відносин із ключовими зовнішніми партнерами має критичне значення для економічного розвитку України.

Ключові слова: розвиток економіки, торговельний потенціал, зовнішня торгівля, ефективність виробництва, конкурентоспроможність, глобалізація, ринок, управління, інтеграція, експорт.

Богдан Сидяга

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ТОРГОВОГО ПОТЕНЦИАЛА УКРАИНЫ

Аннотация. Современный этап развития экономики Украины диктует новые требования и правила к механизмам формирования и функционирования торговых отношений. В условиях неопределенности государством внешнего вектора, глобализации рынка, роста конкуренции в большинстве отраслей и сфер деятельности, источником успешного развития торгового потенциала является использование современных технологий с оборудованием низкой энергоемности. Понятно, что для реализации такого шага нужны немалые инвестиции. Внешняя торговля традиционно является одним из основных факторов экономической динамики Украины. Структура внешней торговли позволяет иметь представление о конкурентных позиции страны на мировых рынках, выявить экономические «ниши», в которых она является конкурентоспособной. Следовательно, состояние и развитие торговых отношений с ключевыми внешними партнерами имеет критическое значение для экономического развития Украины.

Ключевые слова: развитие экономики, торговый потенциал, внешняя торговля, эффективность производства, конкурентоспособность, глобализация, рынок, управление, интеграция, экспорт.

Bohdan Sydiaga

Ternopil Ivan Puluj National University,
56 Ruska st, Ternopil, 46001, Ukraine
e-mail: sydbogdan@gmail.com

PhD, Assoc. Prof., Department of Public Administration and Economics

PROBLEMS OF UKRAINE TRADE POTENTIAL DEVELOPMENT

Abstract. *The current stage of Ukraine economy development dictates new requirements and rules of the mechanisms of formation and functioning of trade relations. Under the conditions of uncertainty of the external state vector, market globalization, growing competition in most sectors and areas of activity, the source of the successful development of commercial potential is the use of modern technology with low power consumption equipment. It is clear that large investments are needed to solve this problem. Traditionally foreign trade is one of the main factors of Ukraine economic dynamics. The structure of foreign trade allows to have an idea of the country competitive position in the world markets, to identify economic "niche" and development of trade relations in which it is competitive. Thus, the state and development of trade relations with key external partners have critical importance for Ukraine economic development.*

Keywords: *economic development, trade potential, foreign trade, production efficiency, competitiveness, globalization, market, management, integration, export.*

Постановка проблеми. Очевидним є той факт, що торгівельна діяльність кожної країни є важливою умовою її економічного зростання. Особливо це актуально за сучасних умов, коли набувають інтенсивного розвитку процеси міжнародної економічної інтеграції, транснаціоналізації, міжнародного поділу праці, глобалізації світового господарства.

Торгівельна діяльність сприяє розвитку перспективних напрямів експортного потенціалу; саме за рахунок зовнішньоекономічної діяльності наша країна вирішує проблему нестачі енергоносіїв, новітніх машин та устаткування, технологій, деяких товарів народного споживання.

Економіка України сьогодні як ніколи потребує залучення іноземних інвестицій, ефективних технологій, а відтак – розширення збуту продукції за кордон. При цьому значно підвищується роль зовнішньоекономічної орієнтації господарського комплексу країни. Інтеграція економіки України у світове господарство є фактором економічного зростання, підвищення ефективності виробництва, наближення до європейських стандартів якості життя. Досвід східноєвропейських країн, де успішно проводяться економічні реформи, показує, що тільки розвиток зовнішньоекономічних відносин та відкритість економіки дають змогу забезпечувати достатньо високі темпи зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвитком торговельного потенціалу держави та окремих підприємств займаються багато вітчизняних і зарубіжних вчених: Балабанова Л., Баранчев В., Гончарук В., Гуляєва Л., Котлер Ф., Кунцевич В., Лавренова Є., Мажинський Р.В., Онищенко В., Попов Е., Рожков А., Сандей Є. та інші. В даний час створено міцний теоретичний фундамент визначення та оцінки розвитку торговельного потенціалу. А також, при відсутності єдиного підходу щодо формування торговельного потенціалу з погляду комплексності, значно ускладнюється процес прийняття стратегічних і тактичних рішень.

Постановка завдання. Метою даної публікації є представлення проблеми розвитку торговельного потенціалу держави та окремих підприємств в сучасних умовах. Завдання статті при цьому будуть наступні:

– вказати причини, що ускладнюють розвиток торгівлі в Україні;

– проаналізувати кроки, за якими Україна повинна рухатись до європейських цінностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний стан української торгівлі викликає справедливі нарікання виробників, торговців та споживачів. Особливо це стосується стану зовнішньої торгівлі, обсяги якої протягом останніх років суттєво знизились. Причини, що призводять до такого стану речей криються насамперед у політичних колізіях, неузгодженості законодавства та корупції. Дослідження проблем розвитку торгівлі в Україні дозволило встановити, що розмір торговельного потенціалу є важливою складовою всього потенціалу держави та підприємства, а управління ними має здійснюватися на основі наявних можливостей, результатів дослідження макро- та мікросередовища, динаміки та стану розвитку цільових ринків.

Основними зовнішніми чинниками, що ускладнюють та обмежують право України входити у світове господарство як повноправного партнера є:

- посилення міжнародної конкуренції на товарних ринках, низька конкурентоспроможність української продукції;
- нові вимоги споживачів до якості товарів, тобто цінові фактори стали вторинними, а фактори новітніх технологій та гарантії якості продукції – первинними;
- застосування країнами-конкурентами форм протекціонізму та дискримінація українських експортерів, зокрема, ускладнення процедури сертифікації продукції;
- складність входження в міжнародне співробітництво по причині невідповідності міжнародним стандартам захисту прав інтелектуальної власності.

Конкурентоспроможність виступає як загальна вимога, що ставиться до будь-якого національного економічного суб'єкта. Вона дає можливість забезпечити порівняння із світовим рівнем споживчих, якісних та цінових характеристик товарів або послуг незалежно від ринку [2].

Багато вітчизняних підприємств не скористалися можливостями високої кон'юнктури, що склалася на світових ринках традиційних експортних товарів, і не перейшли до інтенсивного технічного переозброєння. Однак частина металургійних підприємств навіть у кризових умовах не зупиняють або відновлюють раніше розпочаті проекти. Хоч і не такими темпами, як раніше, але триває облаштування родовищ залізної руди, реконструюються сталеплавильні та прокатні потужності, що дає надію на повернення сприятливої кон'юнктури на чорні метали та металургійну сировину в довгостроковій перспективі.

Україна має ще один ресурс зростання обсягів експортної діяльності – це агропромисловий комплекс. За оцінками фахівців, високі ціни на продовольство при існуючому попиті можуть стати такими, що стимулюватимуть привабливість АПК щодо нарощування обсягів його продукції.

Нині світова економіка продовжує функціонувати без суттєвих зламів, отже, український експорт має можливості, хоча у дещо звуженому вигляді. Україна має передумови для інтенсифікації АПК, за умов, що політика підтримки експорту буде більш оптимальною. Імпорт цієї продукції до України вже суттєво знизився останніми роками, є підстави для зниження інвестиційного імпорту та, можливо, імпорту енергоносіїв залежно від тенденцій розвитку промислового виробництва та його технологічної модернізації [4].

Україна має можливість нарощувати експорт зерна, соняшникової олії, молочних продуктів. Однак часто державна політика гальмує цей процес. Високі врожаї зернових і зростання попиту на зерно у світі є сприятливими для українського експорту, проте введення Урядом експортних квот та непрозорі правила гри на ринку не дозволили вітчизняним експортерам закріпити імідж стабільних постачальників зерна. Завдання збільшення експортного потенціалу молочної продукції наштовхується на запровадження нової системи дотацій, яка передбачає підтримку виробників тваринницької продукції з розрахунку на голову худоби, що призведе до зниження виробництва молока і, у свою чергу, до зростання конкуренції за сировину та збільшення закупівельних цін; зумовить погіршення товарності молока, і як наслідок, зниження обсягів експорту молочних продуктів. Також треба

зазначити, що новий порядок виплат дотацій спричинить нестачу обігових коштів у виробників молока, що зумовить скорочення виробництва і масове закриття молокопереробних заводів.

Також проблемою розвитку торгівельного потенціалу є високий рівень монополізації ринків, а це негативно поєднується з відсутністю транснаціональних корпорацій (ТНК), що реалізують стратегії інвестицій та маркетингу за кордоном. Саме ТНК є основними суб'єктами міжнародних інтеграційних процесів. Українські підприємства за своїм фінансовим та організаційним потенціалом конкурентоспроможності сьогодні поступаються провідним європейським ТНК, що обмежує присутність України на ринку ЄС [6].

Аналіз діяльності ТНК в Україні дає можливість виявити ряд позитивних чинників, що впливають на економіку країни. До таких можна віднести:

1) Покращення виробничої бази України. Виробництво іноземними компаніями на території країни товарів та послуг призводить до побудови нових підприємств, модернізації або розширення існуючих.

2) Впровадження досягнень науково-технічного прогресу в країні. Імпорт технологій в країну дозволяє покращити якість продукції, підвищити її рівень конкурентоздатності на світових ринках і, як наслідок, сприяє зростанню експорту. Поява товарів та послуг з прогресивними характеристиками спонукає вітчизняних товаровиробників підлаштовуватись під кон'юнктуру ринку. За певних обставин інноваційні технології дозволяють покращити умови праці робітників та екологічну ситуацію в країні.

3) Сприяння реструктуризації економіки. Діяльність ТНК знаходиться у тісному взаємозв'язку з кон'юнктурою світової економіки, яка визначає попит і пропозицію на товари та послуги. Функціонування міжнародних компаній на території України призвело до зміни у структурі видів економічної діяльності. В першу чергу значного розвитку набули сектори економіки, які пов'язані з харчовою та тютюновою промисловістю, торгівлею, фінансами, енергетикою та телекомунікаціями, тобто з галузями зі швидким оборотом капіталу й забезпеченими ринками збуту.

4) Посилення процесів інтернаціоналізації і глобалізації. Функціонування транснаціональних корпорацій в Україні призводить до активізації залучення вітчизняної економіки у світові процеси та вихід на нові ринки товарів та послуг [1].

Сьогодні постало питання розробки нової економічної політики України використовуючи теоретичні розробки та практичний досвід розвинутих країн світу з питань вдосконалення структури господарства, інвестиційної політики, проведення реформ щодо стабільного та швидкого розвитку продуктивних сил і покращення життєвого рівня населення.

Оскільки, саме розвиток торговельного потенціалу та маркетингові підходи у сучасних економічних умовах відіграють важливу роль в просуванні товарів на ринок, саме він визначає тенденції розвитку конкурентного ринку та відображає найважливіші ресурси і компетенції для задоволення потреб споживачів.

В той же час підвищення вартості підприємства окреслює стратегічні напрями розвитку підприємства. Тому потрібно здійснювати управлінські дії, які би впливали на формування, управління і використання торговельного потенціалу а також сприяли створенню ефективності управління та підвищенню результатів діяльності підприємства.

Представимо дані, що підтверджують важливість торговельної діяльності для розвитку національного господарства України, на рис. 1.

Слід відзначити, що за економічним потенціалом наша держава нещодавно входила до першої десятки країн Європи, проте за показниками його ефективного використання – замикає першу сотню країн світу. Це пояснюється низькою конкурентоспроможністю експортного виробництва, у зв'язку із структурними перетвореннями.

Рис. 1. Значення торгівлі для розвитку національного господарства

На нашу думку, економіка України наблизилася до обвалу в найближчій перспективі. Ця загроза стрімко зростає у зв'язку з політичною кризою, безальтернативними високими цінами на енергоресурси, зростанням сировинного й низькотехнологічного експорту з одночасним збільшенням високотехнологічного товарного імпорту. Як наслідок, за рівнем розвитку Україна продовжує відставати від більшості країн світу, і в підсумку продовжується падіння країни в рейтингу конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму – втрата 14 позицій тільки за останні роки.

Попри всі негаразди в нас досить добра торгівля з ЄС. І за 2012 рік питома вага ЄС у торгівлі з Україною становила - 30%. Це практично третина нашого товарообігу. Але ще більш принциповим для нас є те, що в загальному обсязі прямих іноземних інвестицій в Україні - це інвестиції з держав ЄС, які оцінюються в 35 мільярдів доларів.

Тому Україна повинна чітко розуміти, що для нас євроінтеграція – це в першу чергу шанс зміцнювати на українській землі сучасні європейські стандарти: конкурентоздатність економіки, можливості залучення інвестицій, формування ефективної системи верховенства права, захисту прав власника, інвестора, громадянина. І це головне для нас, з точки зору модернізації нашої економіки, подальшого сучасного розвитку.

У той же час ми є членами СОТ уже впродовж кількох років.

Потенційно членство в СОТ зумовлює для України наступні позитивні наслідки:

- отримання полегшеного доступу до світових ринків товарів, послуг, технологій, капіталів (через безумовне надання режиму найбільшого сприяння в торгівлі товарами та послугами, а також національного режиму в питаннях внутрішнього оподаткування, нетарифного (зокрема, технічного регулювання);

- отримання міжнародно-визнаних прав для захисту національних економічних інтересів на цих ринках (відповідно до норм і правил СОТ);

- зниження комерційних ризиків внаслідок встановлення більш стабільного режиму торгівлі, що сприятиме зниженню ціни пропозиції, а відтак – підвищенню конкурентоспроможності української продукції на відповідних ринках поживлення виробництва в окремих експорто-орієнтованих галузях економіки внаслідок лібералізації режиму доступу до зовнішніх ринків;

- зменшення втрат українських експортерів від дискримінаційних заходів (які, за окремими даними, складають близько 2 – 3 млрд. доларів США на рік), зокрема через можливість отримання недискримінаційних умов застосування антидемпінгових механізмів;

- зменшення транспортних витрат внаслідок гарантування свободи транзиту товарів територією країн-членів СОТ, що сприятиме зниженню загальної собівартості української продукції і, відповідно, підвищенню конкурентоспроможності українських компаній;

прискорення структурних реформ і створення стимулу для підвищення конкурентоспроможності завдяки визначенню галузей і підприємств з потенціалом конкурентоспроможності на зовнішніх ринках, допуску на внутрішній ринок іноземних компаній;

– посилення стимулів для інновацій внаслідок кращого захисту інтелектуальної власності: позитивні ефекти від цього держава може отримати, найімовірніше через 3–5 років;

– зменшення витрат внаслідок відмови від подвійних стандартів – для внутрішнього ринку та експорту (завдяки взаємному визнанню оцінки якості продукції витрати на сертифікацію і перевірку відповідності можуть зменшитися на 3–5% залежно від виду продукції);

– застосування механізмів справедливого вирішення торговельних спорів;

– отримання міжнародновизнаного права застосування комплексу виважених (обґрунтованих) заходів захисту внутрішнього ринку.

Україна як держава ухвалила закон «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». В цьому законі окремою статтею чітко зафіксовано, що кінцева мета європейської інтеграції України – це вступ України в ЄС.

Митний союз для нас також економічно важливий та через останні події в державі і складні відносини з Росією дане питання треба відкласти на деякий час і рухатись до свого головного стратегічного вектора – євроінтеграції.

Росія розробила цілу стратегію, щоб не дати Україні вирватися з її обіймів. "Газпром" заманює Україну у Митний союз мільярдами доларів.

Зростання обсягів експорту до Росії при вступі України до Митного союзу обіцяють збільшити на 4-9 млрд. доларів, що дасть змогу урівноважити торговельні баланси та підняти макроекономічні показники забезпечивши економічну стійкість. Але і тут є свій підводний камінь ЄС чітко дало зрозуміти, що Україні потрібно зробити вибір, тобто якщо Україна обере Схід – ЄС зменшить співпрацю з нами. Але Європа дає найбільший відсоток усіх інвестицій в економіку України. Натомість Росія може запропонувати лише газ.

Більше того, в нас у поточному році є унікальний шанс завершити переговори щодо економічної угоди про асоційоване членство, зону вільної торгівлі і підписати цю угоду відразу після президентських виборів 2014 року.

Інтеграція в європейські структури - це стимули, це можливості розширити свій торговельний потенціал, формувати на українській землі сучасні стандарти економіки і життя простих людей.

Використана література:

1. Бланк И. А. Торговый менеджмент / И. А. Бланк. – К. : Украинско-Финский институт менеджмента и бизнеса, 2005. – 408 с.
2. Бланк И. А. Управление торговым предприятием / И. А. Бланк. – М. : ЭКМОС, 2006. – 416 с.
3. Грیشнова О. А. Проблеми ринкової трансформації і освіти та професійної підготовки / О. А. Грیشнова // Україна: аспекти праці. – 2002. – № 1. – С. 26–28.
4. Губерной К. М. Социально-экономическая роль торговли и закономерности повышения её эффективности / К. М. Губерной. – М. : Высш. Шк., 2006. – 296 с.
5. Дашков Л. П. Коммерция и технология торговли / Л. П. Дашков, В. К. Памбухчиянц. – М. : Маркетинг, 2007. – 448 с.
6. Друкер П. Як забезпечити успіх у бізнесі: новаторство і підприємництво / П. Друкер; пер. з англ. В. С. Гуля. – К. : Україна, 2004. – 319 с.
7. Кондрашов П. Д. Совершенствование организации торговли / П. Д. Кондрашов, Л. А. Таривердиев. – М.: Экономика, 2006. – 273 с.
8. Ляпін Д. В. Членство України у СОТ: нові можливості та виклики для бізнес-асоціацій / Д. В. Ляпіна ; за заг. ред. Д. В. Ляпіна, авт. : Ляпін Д. В., Мовчан В. М. та інші. – К. : Ін-т власності і свободи; LAT&K, 2010. – 104 с. – (Серія «Школа професійної освіти для бізнес-асоціацій. Модуль G: бізнес-асоціації та СОТ»).
9. Петрова Г. Є Вступ України до СОТ: умови та наслідки [Електронний ресурс]/ Г. Є Петрова. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_ep/2009_2/files/Econ_02_2009_Petrova.pdf.
10. Портер Майкл Е. Стратегія конкуренції / Майкл Е. Портер; пер. з англ. – К. : Основи, 2005. – 390 с.

11. Ушакова Н. И. Социально-экономическая эффективность торговли : критерии и показателей / Н. И. Ушакова. – Киев : Высш. Школа, 2000. – 299 с.
12. Франків Т. Д. Україна і СОТ / Т. Д. Франків // Економіко-соціальні проблеми виставкової діяльності: матеріали круглого столу ; за ред. Власової Г.В., Гуткевич С.О. – Київ : ДАКККіМ, 2009. – 140 с.
13. Яворський О. А. Вступ України до СОТ: переваги і проблеми [Електронний ресурс] / О. А. Яворський. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Table/Jalilo18/004.htm>.

REFERENCES

1. Blank I. A. Trade Management [*Torgovyy menedzhment*]. Kyiv, Ukrainsko-Finskiy institut menedzhmenta i biznesa, 2005, 408 p.
2. Blank I. A. Trade enterprise management [*Upravlenie torgovym predpriyatiem*]. Moscow, EKMOS, 2006, 416 p.
3. Hrishnova O. A. Problems of market transformation, and education and training [*Problemy rynkovoyi transformatsiyi i osvity ta profesiyanoi pidhotovky*]. *Ukrayina: aspekty pratsi – Ukraine : Aspects of labor*, 2002, No. 1, pp. 26–28.
4. Gubernoy K. M. Socio-economic role of trade patterns and to improve its efficiency [*Sotsial'no-ekonomicheskaya rol' torgovli i zakonmernosti povysheniya ee effektivnosti*]. Moscow, Vyssh. Shk., 2006, 296 p.
5. Dashkov L. P., Pambukhchiyants V. K. Commerce and Technology Trade [*Kommertsiya i tekhnologiya torgovli*]. Moscow, Marketing, 2007, 448 p.
6. Druker P. How to ensure business success : innovation and entrepreneurship [*Yak zabezpechyty uspih u biznesi: novatorstvo i pidpryyemnytstvo*]. Kyiv, Ukrayina, 2004, 319 p.
7. Kondrashov P. D., Tariverdiev L. A. Improvement of trade [*Sovershenstvovanie organizatsii torgovli*]. Moscow, Ekonomika, 2006, 273 p.
8. Lyapin D. V. et al. Ukraine's membership in the WTO : New Opportunities and Challenges for Business Associations [*Chlenstvo Ukrayiny u SOT: novi mozhlyvosti ta vyklyky dlya biznes-asotsiatsiy*]. Kyiv, In-t vlasnosti i svobody; 2010, 104 p.
9. Petrova H. Ukraine's accession to the WTO : the conditions and consequences [*Ye Vstup Ukrayiny do SOT: umovy ta naslidky*], available at: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_ep/2009_2/files/Econ_02_2009_Petrova.pdf.
10. Porter Maykl E. Competitive strategy [*Stratehiya konkurentsiyi*]. Kyiv, Osnovy, 2005, 390 p.
11. Ushakova N. I. Socio-economic benefits of trade : criteria and indicators [*Sotsial'no-ekonomicheskaya effektivnost' torgovli : kriterii i pokazateley*]. Kyiv, Vyssh. Shkola, 2000, 299 p.
12. Frankiv T. D. Ukraine and WTO [Ukrayina i SOT]. *Ekonomiko-sotsial'ni problemy vystavkovoyi diyal'nosti: materialy kruhloho stolu ; za red. Vlasovoyi H.V., Hutkevych S.O.*, Kyiv, ДАКККіМ, 2009, 140 p.
13. Yavors'kyy O. A. Ukraine's accession to the WTO : advantages and challenges [*Vstup Ukrayiny do SOT: perevahy i problemy*], available at: <http://old.niss.gov.ua/Table/Jalilo18/004.htm>.

Рецензія: д.д.у., проф. Рудакевич М.І.

Reviewed: Dr., Prof. Rudakevych M.I.

Received: April, 2014

1st Revision: April, 2014

Accepted: May, 2014

